

PAGRINDINIAI TEISMŲ ORGANIZAVIMO IR VEIKLOS PRINCIPAI

[...] "Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas." Kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kurią lemia tos valdžios vieta bendroje valdžių sistemoje ir jos santykis su kitomis valdžiomis. Taigi Konstitucijoje yra įtvirtintas atskirų valdžios šakų savarankiškumas, o kartu ir jų subalansavimas bei pusiausvyra.

(Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas)

[...] Vienas iš fundamentalių demokratinės valstybės bruožų yra teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas.

(Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas)

[...] teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos yra būtinos pirmiausia dėl to, kad būtų užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės.

(Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas)

[...] Konstitucijos 109 straipsnio nustatyta: "Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo." [...] nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, išplaukianti iš Konstitucijos garantuotos žmogaus teisės turėti bešališką ginčo arbitražą.

Būti nepriklausomam teisėją įpareigoja ir priesaika, kuri priimama prieš pradėdant eiti jam savo pareigas. Teisėjas prisiekia "būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui".

(Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas)

[...] Teisėjo ir teismo nepriklausomumo vykdant teisingumą garantijų turinį pirmiausia lemia jų nepriklausomumas: a) nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi, b) nuo valstybės valdžios, valdymo, taip pat visuomenės institucijų, korporacinių, neteisėtų asmeninių ar kitokių interesų įtakos.

(Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas)

[...] teisėjai, vykdydami teisingumą klauso tik įstatymo. [...] valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo nustatytą atsakomybę. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas apima ir teismų organizacinį savarankiškumą. Jokia vykdomosios valdžios institucija ar pareigūnas negali kištis į teismo funkcijų vykdymą ar organizuoti teismų vidaus darbo. Teismų veikla nėra ir negali būti kokiai nors ministerijai priskirta valdymo sritis. [...] normos, nustatančios teisingumo ministro teisę skirti ir atleisti iš pareigų atitinkamų teismų teisėjus, teismų pirmininkų pavaduotojus ir skyrių pirmininkus, prieštarauja Konstitucijai, nes sudaromos prielaidos vykdomosios valdžios pareigūnui įsiterpti į teismų pareigūnų skyrimą ir kartu - į teismų veiklą.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] Pagal Konstituciją teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai. Vykdomosios valdžios institucijoms gali būti nustatomi tik įgaliojimai, skirti sudaryti sąlygas teismams veikti.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] valstybės valdžia organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. [...] įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos, tarp šių valdžių turi būti pusiausvyrą.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas - vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. [...] teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. [...] teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams pasiaiškinti dėl savo nagrinėjamų bylų, neprivalo nagrinėjamų bylų pateikti kam nors susipažinti, išskyrus atvejus, numatytus proceso įstatymuose. Teisėjo sprendimus proceso įstatymuose nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti tik aukštesnės pakopos teismai.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] Teisminė valdžia, būdama savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją - vykdyti teisingumą.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] nėra jokio konstitucinio pagrindo nustatyti teisingumo ministro įgaliojimus kontroliuoti teismų ir teisėjų administracinę veiklą. Teisingumo ministras juo labiau negali kontroliuoti bylos eigos.

(Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)

[...] Vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra teisinio saugumo principas. Jis reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus bei teisėtus lūkesčius. Principo paskirtis - laiduoti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise. [...] teisinio saugumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus pačiam teisiniui reguliavimui. Jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai. Žemesnio lygmens teisės aktai neturi prieštarauti aukštesnio lygmens teisės aktams, ir joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai. Teisės norminiai aktai turi būti nustatyta tvarka paskelbiami, ir su jais turi turėti galimybę susipažinti visi teisinių santykių subjektai. [...] šis principas apima ir keletą reikalavimų, susijusių su teisinio reguliavimo galiojimu. [...] teisinį reguliavimą galima keisti tik laikantis iš anksto nustatytos tvarkos ir nepažeidžiant Konstitucijos principų ir normų, būtina *inter alia* laikytis principo *lex retro non agit*, teisinio reguliavimo pataisomis negalima paneigti asmens teisėtų interesų ir teisėtų lūkesčių, turi būti užtikrinamas jurisprudencijos tęstinumas.

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] Teisinio saugumo principo turi laikytis visos valstybinės valdžios institucijos, visų pirma Seimas, kuris leidžia įstatymus. Ypač svarbu, kad šio principo laikytųsi įstatymų leidėjas, reguliuodamas Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimą, kad nepagrįstai nebūtų pabloginta asmens teisinė padėtis, kad nebūtų paneigtos įgytos teisės, teisėti interesai bei teisėti lūkesčiai.

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] Teisinio saugumo principas suponuoja ir tai, kad jei dėl valstybinės valdžios institucijų veiksmų ar sprendimų yra pažeidžiamos asmens teisės, asmeniui turi būti garantuota šių teisių veiksminga teisminė gynyba. Viena iš būtinų tokios gynybos sąlygų - teisėjo ir teismų nepriklausomumas ir nešališkumas. Taigi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos yra reikšmingos ir kiekvieno visuomenės nario teisinio saugumo užtikrinimo požiūriu.

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų. [...] „Valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę.“

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitrą.

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] Teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas nustatant teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas, įtvirtinant teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą. [...] Šios garantijos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės.

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtusi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teises ir orumą. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas.[...] bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojamas kaip kėsینimasis į teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas.

(Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas)

[...] Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai - Konstitucijai ir įstatymams. Taigi Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinis Teismas - konstitucinės justicijos institucija. Pagal savo kompetenciją spręsdamas dėl žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, bei vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas - savarankiškas ir nepriklausomas teismas - vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)

[...] teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)

[...] teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus

interesus. Tad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis - sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas)

[...] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statute [...] negali būti jokių nuostatų, kurios konkuruotų su Konstitucija.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas)

[...] Tik nepriklausomas teismas, taigi tik toks, kurio teisėjams garantuojamas jų įgaliojimų trukmės neliečiamumas, gali būti laikomas vykdančiu teisingumą taip, kaip reikalauja Konstitucija. Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi dar ir dėl to, kad teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, turi išlikti nepriklausomas ir nesitaikyti prie galimos politinių jėgų kaitos.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas)

[...] Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumo principas suponuoja tik tokį teisėjų įgaliojimų trukmės įstatyminį reguliavimą, kad skiriant teisėją jam būtų žinoma, kokia yra jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus). Taigi teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsimų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas)

[...] Respublikos Prezidentui, kaip valstybės vadovui, Konstitucijoje yra numatyti svarbūs įgaliojimai formuojant teismus. Respublikos Prezidentas vienokiu ar kitokiu būdu dalyvauja skiriant ir atleidžiant visų grandžių teismų teisėjus; atsvara šiems Respublikos Prezidento konstituciniams įgaliojimams yra speciali teisėjų institucija, patarianti Respublikos Prezidentui *inter alia* dėl teisėjų atleidimo iš pareigų.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas)

[...] teisėjo ir teismų nepriklausomumą lemia teisingumo vykdymo funkcija, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas)

[...] Teismai yra viena iš valstybės valdžią vykdančių institucijų. Konstitucijoje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Vykdyti teisingumą - teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija. Teismų - jurisdikcinių institucijų - vykdoma teisminė valdžia, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas)

[...] teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne savitikslis dalykas, bet būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga; tai ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą.

(Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas)

[...] Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas yra užtikrinama Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtinant teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios (institucinis nepriklausomumas), įtvirtinant teisėjų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjų asmens neliečiamybę, imunitetus, teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumą, teisėjų socialines (materialines) garantijas, taip pat nustatant draudimą valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jų nešališkumas yra užtikrinama ir kitomis Konstitucijoje bei įstatymuose nustatytais garantijomis.
(*Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas*)

[...] Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai vykdydami teisingumą turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdam teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Spręsdamas bylas ir priimdamas sprendimus, teisėjas vadovaujasi tik Konstitucija, įstatymais ir teise. Nagrinėjantis bylą teisėjas turi būti neutralus, jis negali būti šališkas.

(*Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas*)

[...] Teismai, būdami viena iš valstybės valdžią - teisminę valdžią - įgyvendinančių, teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų. Visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga. Visuomenės pasitikėjimą teismais lemia įvairūs veiksniai, *inter alia* teisėjų kvalifikacija, jų profesionalumas, sugebėjimas spręsti bylas vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, tinkamo teisinio proceso užtikrinimas, pagarba procese dalyvaujantiems asmenims, racionalus teisinis baigiamųjų teismo aktų argumentavimas (motyvavimas), baigiamųjų teismo aktų aiškumas byloje dalyvaujantiems asmenims ir kt. Teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai: jų reputacija turi būti nepriekaištinga; teisėjo elgesys - tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, - neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas savo pareigas atlikti, taip pat elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažemintų teisėjo vardo.

(*Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas*)